MARCEL PROUST

LEMOINE DAVASI

PASTİŞLER

SAINT-BEUVE

Çeviren: Kemal Ergezen

Pastiches et Mélanges
-Pastişler ve Seçme Yazılar-
Marcel PROUST
Gallimard, 1919

Ön kapak deseni: Angelika Hoerle
Arka kapak deseni: Samuel Jesserun Mesquita

Not:

Bu örnek, çevirmenin kemalergezen.blogspot.com.tr adresli bloğunda yayınladığı aynı başlıklı tercümenin pdf ve epub versiyonudur.

©kemal ergezen

LEMOINE DAVASI[1]

[1] Aradan geçen on yılda Lemoine'ın, gerçeğe aykırı bir biçimde, elmas üretmeyi keşfettiğini ve Beers'in başkanı sir Julius Werner'den bir milyondan fazlasını kopartarak, onun şikayeti üzerine 6 Temmuz 1909'da altı yıla mahkum edildiğini belki de unutmuşsunuzdur. Ceza mahkemesinin bu önemsiz fakat vaktiyle kamuoyunu cezbetmiş davası bir akşam tarafımca, tamamen tesadüfen, belli sayıda yazarın tarzını taklit etmeyi deneyeceğim parçaların yegâne teması olarak seçildi. Küçük de olsa pastişler hakkında açıklama yaparak bunların etkisini azaltma rizki ile karşı karşıya kalıyoruz, haklı gururları incitmekten kaçınmak adına pastişi yapılmış yazarın sadece kendi aklınca değil, zamanının dili ile de konuşuyor saydığımızı hatırlatmak isterim. Örneğin Saint Simone'daki iyi yürekli adam, iyi yürekli kadın kelimeleri aynı samimi ve koruyucu anlamı bugün hiç de taşımıyor. *Hatıralar*ında Saint-Simon, sonsuz bir saygı beslediği, Chaulnes dükü için rahatça iyi yürekli adam Chaulnes der ve pek çok kişi için aynı tâbiri kullanır. (M.P)

SAİNT-BEUVE'ÜN *CONSTİTUTIONNEL*'DEKİ KÖŞESİNDE GUSTAVE FLAUBERT'İN "LEMOINE DAVASI" ROMANI ÜZERİNE ELEŞTİRİSİ

Lemoine Davası... Gustave Flaubert'den! Böyle bir başlık özellikle de *Salambo*'dan hemen sonra genel bir şaşkınlık yarattı. O da ne? Anlatıcı, resim sehpasını Paris'in göbeğinde, Adalet Sarayına, tam da bir istinaf mahkemesi dairesine kurmuş...: biz de kendisini hâlâ Kartaca'da sanıyorduk! Mösyö Flaubert – gerek geçici heveslerinde gerek tercihlerinde saygıyı hak eder – Martial'ın incelikle alay ettiği, belli bir havalide usta sayılan ama ünleri orası ile sınırlı olan, kantonlarını orada kuran, kalelerini orada berkiten, tasası her şeyden önce eleştirilere mahal vermemek olan, sıra manevraya geldiğindeyse tek hamlede öylece kalıveren yazarlardan değildir o. Mösyö Flaubert, o, keşifleri, çıkış manevralarını, düşmanı her yönden karşılamayı sever, demem o ki kendisine meydan okunduğunda kapışmayı memnuniyetle kabul eder; onun için, sunulan şartların önemi yoktur, ayrıca ne silahları seçmeyi talep eder ne de ara-

ziden kendine avantaj sağlamaya çalışır. Ancak bu sefer, şunu kabul etmek gerekir ki, böylesine ani bir değişiklik, hiçbir zaferin mazur gösteremeyeceği, (hemen hemen) Bonaparte'ın Mısır dönüşünü andıran bu çark, pek de hayra alamet görünmüyor; şunu belirtelim ki birazcık şaşırtmaca kokusu aldık, bize öyle geldi de diyebiliriz. İşi, bahis kelimesini telaffuz etmeye vardıranlar bile oldu, ki bu görünürde sebepsiz değildir. Mösyö Flaubert, hiç olmazsa bu bahsi kazanmış olabilir mi? Açık yüreklilikle araştıracağımız işte budur, ancak yazarın oldukça saygıdeğer bir beyefendinin oğlu olduğunu unutmadan yapacağız bunu; mesleğine, memleketine izini ve ışığını bırakmış o Rouen tıp fakültesi profesörünü hepimiz tanırız; sevimli evlat – dostluktan ileri gelen bir yardımseverlikle, yeteneğini şimdiden, fütursuzca alkışlayan aceleci gençlere bir kaç görüşle karşı çıkabilsek de – titizlik ve incelikten ödün vermeyen üslubunun mükemmel biçimde eşlik ettiği, gerçeğe uygunlukları ile bilinen hikâyelerinin sadeliği ile - gelin görün ki tüylü kalemini eline alır almaz sadeliğin tam tersi oluyor kendisi - saygı ve ilgiyi hak ediyor.

Hikâye, daha iyi idare edilmiş olsaydı mösyö Flaubert hakkında yeterince uygun bir fikir verebilecek bir sahne

ile, krokilerin, gerçeklik vuku bulurken çıkartılan etüdün o apansız, dolaysız biçimiyle başlıyor. Adalet sarayındayız, oturuma verilen ara sırasında, Lemoine davasının görüldüğü istinaf mahkemesi dairesindeyiz. Pencereler hakimin emri ile henüz kapatılmış. İşte burada, seçkin ve değerli bir avukat, hakimin oradaki hiçbir şeyle ilgisi olmadığı konusunda beni temin ediyor; bu tip olaylar için çok doğal ve makul bir havası varmışa benziyor hakimin, verilen arada elbette oturum dışı konularla uğraştığı odasına çekilmiş gibi sanki. Bu, sadece istersek görebileceğimiz küçük bir detay. Ama siz, (gerçekten saymışsınız gibi) Kartaca ordusundaki fillerin ve yaban eşeklerinin sayısını söyleyen siz, sorarım size, bu kadar yakın bir zamana ait, eğrisi doğrusu bu kadar kolay ortaya çıkartılabilir, ayrıca kısa ve hiçbir şekilde detaylandırılmamış bir olay hakkındaki sözlerinize inanılmasını nasıl beklersiniz; yaptıklarınız düşüncesizce! Neyse, geçelim bunları: yazar hakimi tasvir etmek için fırsat aramış ve gözden kaçırılmasına izin vermemiş. Bu hakim "palyaço yüzlü (okuru ondan soğutmaya yetiyor bu) vücut ölçülerine göre oldukça dar bir cüppesi var (yeterince acemice bir anlatım biçimi ve resmettiği bir şey yok), kafasında evirip çevirdiği emelleri var." Palyaço yüzü de geçiniz! Yazarımız insanlıkta

soylu ve kıymetli hiçbir şey görmeyen bir ekolden geliyor. Katıksız bir Norman olan Mösyö Flaubert, gerçi Normanların içinde katıksızı var mıdır bilemiyorum, Fransa'ya, şimdi anımsayamadığım hatırı sayılır çok sayıda avukat ve yargıç yetiştirmiş, ulu bilgeliğin, ince kurnazlıkların çok iyi bilindiği bir memleketten geliyor. Kendimizi Normandiya ile sınırlandırmayacak olursak, mösyö Villemain'in hakkında nazik bir tasvirden daha fazlasını verdiği bir yargıç Jeannin'in, bir Mathieu Marais'in, bir Saumais'in, bir Bouhier'in, hattâ o sevimli Patru'nun, fikirlerindeki hikmet ve kaçınılmaz saygınlıkları ile ayırt edilen bu adamlardan herhangi birinin imgesi, öyle inanıyorum ki burada bize gösterilen "palyaço yüzlü" hakimden çok daha ilginç, çok daha gerçeğe yakın olurdu. Yine de boş verelim artık şu palyaço yüzü! Fakat "kafasında emelleri" varsa, henüz ağzını açmadığına göre bunlar hakkında ne biliyorsunuz? Aynı şekilde, biraz ilerde, izleyicilerin içinde, yazar bizlere bir "hissedar"ı tasvir edecek, onu parmağıyla gösterecek. Günümüzde çok sık kullanılan bir gösterme biçimi bu. Ama burada, sorarım mösyö Flaubert'e: "Bir hissedar. Peki uzaktan hissedar olduğunu nereden bilebiliyorsunuz? Bunu size kim söyledi? Ne biliyorsunuz bunun hakkında?" Gayet açık görüldüğü üzere, yazar,

eğleniyor, tüm bu hususiyetler sırf zevk için uydurulmuş. Ama bu kadarla da kalmıyor, devam edelim. Yazar, izleyicileri, daha doğru bir tâbirle kendi keyfince atölyesine topladığı saf "model" gönüllüleri resmetmeye devam ediyor: "Cebinden bir portakal çıkartarak, bir zenci...!" Seyyah efendi, dudaklarınızda sadece gerçekliğin, "objektifliğin" kelimeleri var, bunu iş edinmişsiniz, bunu gözler önüne sermekten çekinmiyorsunuz, ancak bu sözümona nesnelliğin altında, sizinle birlikte karaya henüz adım atmış bu zenciden, bu portakaldan, hele hele bu papağandan, eskizinizi çarçabuk *kaplamak* için acele ettiğiniz *beraberinizde getirdiğiniz* tüm bu aksesuarlardan sizi hemen tanımazlar mı, bu eskiz fırçanızın uğraştıkları içinde en alacalı bulacalısı, şunu üzerine basarak söyleyim ki gerçeğe en az yakını, en az benzeyeni.

Pekâlâ, zenci cebinden bir portakal çıkardı ve böyle yapmakla, "itibar kazandı"! Gayet iyi anlıyorum ki, mösyö Flaubert bir kalabalıkta, örneğin yanındakiler şişeden kafaya dikerken maşrapa çıkartan biri gibi, herkese aşina ve samimi görünmekle birlikte, kendisinden istifade edilmesine izin veren ama böyle yapmakla üstünlük de taslayan birinden bahsediyor; bir gazete,

eğer orada gazete almayı akıl etmiş tek kişi o ise, o kişi o andan itibaren dikkate değer ve başkalarından ayrı tayin edilmiş demektir. Ancak itibar kazanma ile ilgili bu son derece müstesna ve muhayyile dışı ifadeye, en yüksek ve en zor elde edilir her türlü saygınlığın esasında değeri olmayan zâti eşyanızın başkalarında uyandırdığı arzu ile kazanıldığını, durumun bundan ibaret olduğunu ileri süren ifadeye rasgeldiğinizde aslında buna pek de üzülmediğinizi itiraf edin. Ne diyelim, mösyö Flaubert'e sözümüz şu ki, bu hiç de doğru değil; itibar, - bu örneğin sizi ilgilendireceğini biliyoruz çünkü yalnızca edebiyat dahilinde bir duyarsızlık, *aldırmazlık* ekolündensiniz siz – onu, tüm hayatınızı bilime ve insanlığa adayarak elde edersiniz. Edebiyat, vakti zamanında, sadece zihnin inceliğinin teminatı yani çiçeği olduğunda, şüphe yok ki, kendi tercihleri ve hedefleri olan ama sefahatin ve alayın imgelerinin yanında masumiyeti ve erdemi seçen tepeden tırnağa insani o hâleti ruhiyeye ait olduğunda, bu itibarı elde edebiliyordu. Eskilere kadar gitmeden (onlar ki sizin hiçbir zaman olamayacağınız kadar 'natüralist'tirler, ama reel bir çerçeve içinde renkleri hafif hafif beliren bir tablodan önlerindeki boşluğa, tablo sanki açık havadaymış gibi alınlığa ışıltısını konduran, kon-

trastı aydınlatan, her haliyle tanrısal bir ışık düşürürler) onlara, adları Homeros ya da Moschus, Bion ya da Tarenteli Leonidas olmuş, o kadim sanatçılara kadar gitmeden, kendinize referans olarak göstermekten kaçınmadığınız tüm o yazarlar çok daha iyi tasarlanmış resimlere varmak için hep ne yapmıştır, söyler misiniz bize? En başta Saint-Simon'u anmak gerek, bir Nouilles ya da bir Harlay'ın tekinsiz, her halleriyle tüyler ürpertici portrelerinin yanında onun, gerek ışığı gerek ölçüsüyle bir Montal'ın, bir Beauvilliers'in, bir Rancé'nin, bir Chevreuse'ün faziletini gösterecek kadar yüce fırça darbeleri yok mudur? Hatta şu "insanlık komedyası"nda ya da Mösyö Balzac'ın, insanı güldüren bir kendini beğenmişlikle, resmettiğini iddia ettiği, sözüm ona, (gerçekte hepsi düzmece olan) "Paris ve taşra hayatından sahneler"de, (oysa kendisi, böyle bir tane sahne olmuş olsa bile bunu gözlemleyebilme becerisinden yoksun biridir), sizin Narr'Havaslarınızın, Shahabarimlerinizin gıpta edecek hiçbir şey bulamayacağı, onun adlandırdığı şekliyle Hulotlara, Philippe Bridaulara, Balthazar Claelerlere itiraf etmeliyim ki karşılık ve kefaret olsun diye bir Adeline Hulot, bir Blanche de Mortsauf, bir Marguerite de Solis hayal etmemiş midir?

Parlak ve kârlı nice görüş tarzı, nice yerinde ikazı borçlu olduğumuz nükteci Beyle[2]'in günümüzde romancı sayıldığı söylecenek olsa, şüphe yok ki Jacquemontlar, Darular, Mériméeler, Ampèrler, onu çok iyi tanımış ve bu kadar cüzî bir şey için ortalığı ayağa kaldırmanın gereği olmadığına inanmış tüm bu ilmî zihniyet ve nezaket adamları buna hiç de şaşırmazdı doğrusu. Ama nihayetinde o bile sizden daha *gerçek*! Ne yazık ki en kapsamsız incelemede bile – Seneca de Meilhan'dan, Ramond'tan, Alton Shée'den bahsediyorum ben – çalışa didine hatalı bırakılmış sizinkinden çok daha fazla gerçeklik vardır. Tüm bunlar insanı haykırtacak kadar gerçek dışı, hissetmiyor musunuz siz bunu?

Sonra sessizlik sağlandı (tüm bunlar detaylardan ve belirginlikten gayet yoksun), Werner'in avukatı söz aldı, mösyö Flaubert, onun hakime her döndüğünde sanki "sunaktan geri çekilen bir papaz çömezi" gibi hayli anlamlı bir reverans yaptığını bilgimize sunuyor. Mahkeme ve savcılık önünde hatta Paris barosunda da yazarın dediği gibi "diz çökmüş" kim bilir ne çok avukat olmuştur, bu mümkün elbette. Ama böyle ol-

[2] Marie-Henri Beyle, Stendhal'ın gerçek ismi. (ç.n.)

mayanları da var – bunu, bilmek istemiyor mösyö Flaubert – ve saygıdeğer Chaix d'Est-Ange'ın (onun yayınlanmış söylevleri canlılığı ve lezzetini asla kaybetmediği gibi boş laflara, meyhanelere yaraşır tartışmalara da son vermiştir) savcının kibirli bir ihtarına gururla şu yanıtı verdiğini duymamızın üzerinden çok da zaman geçmedi: "Burada mahkeme salonunda, savcılar kurulu başkanı ve ben eşitiz, yeteneklerimiz haricinde!" O gün, etrafında Cumhuriyet'in son çağının ilahi yankısını, o atmosferi bulamayan kibar hukuk adamı yine de altın oku, tam da bir Çiçero gibi, fırlatmasını bilmişti.

Fakat bir süreliğine güçten düşmüş dava, gerekçelerini kanıtlarcasına hareketlenmeye, hararetlenmeye başlar. Sanık içeri alınır ve ilk başta, onu gördüklerinde, oradakilerden bazıları çok eskiden sevdikleri bir hanımla uzaklara, şairin söz ettiği o sadece yaşanmaya layık, insanın tüm yaşamı boyunca sürecek bir coşkunluğa kapıldığını hissettiği saatlere gitmesine izin verecek zenginliği hasretle yad eder (hep faraziye, hep fara-

ziye), *vita dignior œtas*[3]. Yüksek sesle okunduğunda bu parça – bir Monselet'nin, bir Fréderic Soulié'nin tesirine fazlasıyla rıza göstererek kapıldıkları hakiki ve hoş izlenimlerden meydana gelen o acılı histen biraz yoksun olsa da – bir ahengi, yeni bir akımı yeterince temsil edebilirdi:

"Fırtınakuşunun çığlığını, sisin çökmek üzere olduğunu, gemilerin yerlerinde sallandığını, bulutların irileştiğini fark edebiliyorlardı." Ama şunu sormadan edemeyeceğim, fırtınakuşları ne yapmaya gelmiş oraya? Yazar alelade bir biçimde eğlenmeye, daha açık söyleyecek olursak, bizimle dalga geçmeye devam ediyor. Kuşbilim ile ilgili alışkıları yutulur cinsten değil, ayrıca fırtınakuşunun sahillerimizde oldukça yaygın bir kuş olduğu bilindiğine göre bir tanesi ile karşılaşabilmek uğruna elmas üretimini keşfedip servet yapmanın hiç de gereği yoktur. Pek çok kez bu kuşun peşine düşmüş bir avcı, ötüşünde kesinlikle özel hiçbir şey bulunmadığı hatta onu duyan birinin anında irki-

[3] Vergilus'un "Aeneis"inde geçiyor: "Te superesse velim: tua vita dignior *œtas*." (Hayatta kalmanı diliyorum, yaşamayı hak eden bir yaştasın) [tercümenin doğruluğu garanti edilmemiştir, ç.n]
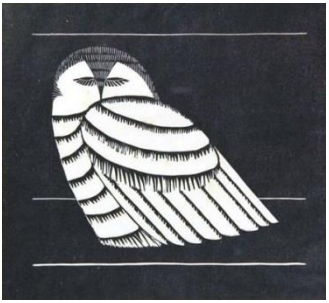
leceği konusunda beni temin ediyor. Yazarın bu kuşa cümlenin akışına uyup kazara yer verdiği gayet açık. Fırtınakuşunun çığlığı, bunun kulağa hoş geldiğini düşündü ve palaspandıras beğenimize sundu. Chateaubriand çalışılmış bir çerçeve içine iş işten geçtikten sonra ek detaylar dahil edenlerin ilkidir, bunların doğruluklarını ortaya koymakta da pek zorlanmamıştır. Fakat o ki, metinleri için yaptığı açıklamaların en sonuncusunda bile, ilahi yeteneğe, imgeyi ete kemiğe büründüren kelimeye, ışığı ve seçkinliği ile daima, Joubert'in deyimiyle, Büyücü'nün tılsımına sahipti. Ah! Atala torunu! Atala torunu! Günümüzde, anatomicilerin teşrih masalarına varıncaya dek her yerde bulabiliyorlar seni! v.s.